

‘Daarom is geen reden, als je van de trap valt, ben je gauw beneden’. De lust tot motiveren is niemand aangeboren. Geheel zonder grond is dat niet. Zo was er de Engelse generaal die te horen kreeg dat hij naar India zou worden uitgezonden en aldaar ook zou worden belast met rechtspraak. Op zijn bezorgde vraag hoe dat ging, antwoordde een rechtsgeleerde vriend: geen probleem, luister naar beide partijen en neem vervolgens een beslissing. Die is altijd goed. Maar denk erom: geef nooit een motivering. Die is altijd fout.

Slechts een enkele jurist geeft publiekelijk blijk van zijn afkeer van het motiveren van beslissingen. Zo bijvoorbeeld Van Maanen, lid van de Grondwetscommissie 1815, die te kennen gaf dat hij het motiveren van civiele vonnissen ‘nietig, belagchlijk althans onbeduidende’ vond.* Toch heeft hij niet kunnen verhinderen dat de motiveringsplicht een vaste plaats in de Grondwet heeft verworven. Zie thans art. 121. Vonnissen houden de gronden in waarop zij rusten. De uitspraak geschiedt in het openbaar. Dat motivering en openbaarheid in deze bepaling in één adem worden genoemd is niet zonder zin. ‘Een van de functies van de motivering van rechterlijke uitspraken is dat daarmee verantwoording wordt afgelegd tegenover de maatschappij’, aldus Barendrecht in zijn bijdrage aan de onlangs verschenen, zeer fraaie bundel ‘Gemotiveerd gehuldigd, opstellen aangeboden aan mr. C.D. van Boeschoten’ De motivering dient ertoe de beslissing ook voor de samenleving begrijpelijk en aanvaardbaar te maken. Begrijpelijk en aanvaardbaar; het gaat hier niet om termen die onderling inwisselbaar zijn. Dat wordt duidelijk als we de gewezen rechtenstudent Raskolnikow nog eens volgen wanneer hij met een forse bijl onder zijn jas de trap beklimt: ‘als ik de oude woekeraarster wil doden, moet ik een forse bijl gebruiken; ik wil de oude woekeraarster doden; conclusie: ik moet de oude woekeraarster doden met een forse bijl’. Het is zeker niet zo, dat deze redenering onvoldoende inzicht biedt in Raskolnikows gedachten-gang. Zijn denkschema voldoet aan de hoogste eisen van de formele logica. Onbegrijpelijk is zijn redenering niet, onaanvaardbaar wel. Raskolnikow plaatste zich *jenseits von gut und böse*. Zijn helden waren de historische figuren die zich hadden verheven tot hun eigen wetgever: Lycurgus, Solon, Napoleon. Het geld van het waardeloze oude vrouwtje kon nuttiger worden besteed.

De tragische kracht van Dostojevski’s *Misdaad en Straf* schuilt in de ontknoping: Raskolnikows vernedering door het milde vonnis dat wordt uitgesproken: acht jaar dwangarbeid van de tweede rang. Het oordeel steunt op argumenten die door de Russische samenleving van de vorige eeuw blijkbaar: werden aanvaard: de ziekelijke en armoedige toestand van de dader vóór het plegen van de misdaad. ‘Hierbij kwam goed van pas de nieuwste modetheorie van de tijdelijke verstandsverbijstering, die men in onze tijd zo vaak tracht toe te passen op sommige misdadigers’, voegt Dostojevski eraan toe.

Rechtsvinding is interpretatie en interpretatie is, zoals de etymologie van het woord al aangeeft, in de eerste plaats ‘bemiddeling’. Bemiddeling niet alleen tussen oude teksten en nieuwe verwachtingen, maar ook tussen nieuwe ideeën en oude rechtsovertuigingen. Het idee dat producenten de schadelijke gevolgen van hun activiteiten (milieuverontreiniging,

* Geciteerd door E. Korthals Altes in zijn bijdrage aan de bundel ‘Gemotiveerd gehuldigd, opstellen aangeboden aan mr. C.D. van Boeschoten’.

letsel veroorzaakt door tekortkomingen in hun produkten) voor hun rekening zouden moeten nemen, ook indien hen geen verwijt treft, is betrekkelijk nieuw. Het idee is bovendien volstrekt begrijpelijk. Zouden producenten de maatschappelijke kosten van hun activiteiten niet behoeven te 'internaliseren', dan komen de werkelijke kosten van het produkt niet volledig tot uitdrukking in de prijs en ontstaat een inefficiënte vraag (het produkt wordt ook gekocht door consumenten die het niet zouden hebben gekocht als zij de reële prijs hadden moeten betalen). Toch stuit deze heldere en consistente gedachte op hardnekkig verzet van een oude rechtsovertuiging: geen schuld, geen aansprakelijkheid. Deze botsing heeft geleid tot een, intellectueel niet geheel consequent, maar uit maatschappelijk oogpunt zeer wel aanvaardbaar compromis. De producent draagt een risico-aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door een gebrek in zijn produkt, maar heeft niettemin succes met het verweer dat het op grond van de stand van de wetenschappelijke en technische kennis op het tijdstip waarop hij het produkt in het verkeer bracht, onmogelijk was het bestaan van het gebrek te ontdekken (art. 185 lid 1 aanhef en onder *e* BW).

Als we bij de rechtsovertuigingen zijn aangeland, komt de grens van het beredeneerbare in zicht. Tautologieën verschijnen aan de horizon: een man een man, een woord een woord; beloofd is beloofd. Draaikolken belemmeren een rechte koers. 'Een tussen partijen als gevolg van de overeenkomst geldende regel is niet van toepassing, voor zover dit in de gegeven omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zou zijn' (art. 6: 248, lid 2 BW).

Of een veroordeling tot onverkorte nakoming van de overeenkomst maatschappelijk (on-)aanvaardbaar is, moet worden beoordeeld aan de hand van maatstaven van redelijkheid en billijkheid. Die maatstaven moeten op hun beurt weer worden geput uit de in Nederland levende rechtsovertuigingen (art. 3:12). De cirkel is rond.

'Rast nicht die Welt in allen Strömen fort, Und mich soll ein Versprechen halten?'
Waarom? Op deze indringende vraag van die andere gewezen rechtenstudent, dr. Faust, heeft het recht slechts één overtuigend antwoord: daarom.

J.H.N.